

ДОВГАНИК Олесь

здобувач ОС «Доктор філософії»

за спеціальністю ОЗ4 «Культурологія»,

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДИНАМІКИ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІЙ ДУМЦІ 1920-1940 РОКІВ

У першій половині ХХ століття відбувається процес індустріалізації, наслідком якого було утвердження цивілізаційного розуміння соціальної реальності, що актуалізує осмислення нових ідеалів, норм та установок, які детермінують життєдіяльність людини. Цивілізаційне детермінування соціокультурного виміру — одна з причин глобальних викликів, які постають перед людством у ХХІ столітті. Це демонструє важливість вивчення інтелектуальних напрямків та шкіл, які розкривають особливості функціонування соціокультурного виміру в історичній ретроспективі. Цінність дослідження зумовлена формуванням рефлексивної або аналітичної позиції щодо індустріального розвитку та його впливу на суспільні ціннісно-культурні орієнтації. Мета дослідження — з'ясування культурно-цивілізаційних трансформацій та їхніх наслідків у першій половині ХХ століття. Досягнення поставленої мети відбуватиметься на основі представлення теоретичних напрацювань таких дослідників: як Х. Ортега-і-Гассет; О. Шпенглер; П. Сорокін.

Інтелектуальні теоретичні напрацювання вищезазначених дослідників являють собою реакцію на промислово-індустріальний розвиток та його вплив на трансформацію, кризу або стагнацію культурного виміру. В есеї «Бунт мас» [2] Х. Ортега-і-Гассет стверджує, що цивілізаційний поступ є партикулярним до демократії та сприяє занепаду культури. Це зумовлено тим, що влада імітує реалізацію ідей рівності, свободи та загальнодоступності. У суспільному сприйнятті вони набувають аксіоматичного вираження через перетворення різних соціальних груп на масу. Вищезазначена логіка діяльності влади слугує основою для ренатуралізації реальності та приховування поточного стану соціальної дійсності [2].

У праці «Дегуманізація мистецтва» [1] іспанський інтелектуал демонструє спрямованість мистецтва на еліти, а не маси. Філософ зазначає, що найбільша проблема демократичних політично-культурних систем полягає в приховуванні несправедливості через рівність. Нове мистецтво спрямоване на сегментацію суспільства та маргіналізацію соціальних верств, які його не розуміють. Сучасне мистецтво знаходиться за межами соціокультурних процесів, як наслідок доступне небагатьом, що свідчить про його антиплюралістичну та недемократичну тенденції [1].

Відомий німецький культуролог О. Шпенглер у роботі «Присмерк Європи» [4] демонструє біологічний цикл соціокультурного розвитку та стагнацію сучасної фаустівської (західної) культури. Німецький філософ зазначає, що всі культури функціонують та переживають різні фази, подібні до біологічного циклу, зокрема: народження; життя (розвиток); смерть. Останній етап характеризується переходом від культури до цивілізації, яка постає результатом вичерпання всього творчого потенціалу та свідчить про кризовий період і завершення культури. На думку О. Шпенглера, сучасній європейській культурі властиві такі риси: матеріалізм, аморальність, експансія, сцієнтизм, технологізація, урбанізація [4].

Німецький культуролог О. Шпенглер вважає старіння культури органічним та невідворотним процесом [4]. На його думку, усі культури діють на основі власних закономірностей, що визначають їхню внутрішньо-змістовну динаміку. У період старіння або настання цивілізації відбувається регрес культури. Кожна культура являє собою самобутнє і локальне середовище функціонування унікальних цінностей. Розвиток різних культур може відбуватися на основі їхньої взаємодії, що сприяє обміну своїми особливостями. Цивілізація постає необхідним елементом історичного циклу культури. До її основних ознак та характеристики зараховують такі: інваріантність соціальної площини; секуляризація; технологізація; конституювання масової культури; урбанізація [4].

Американський соціолог П. Сорокін у праці «Соціокультурна динаміка» [3] стверджує, що різні культури містять відмінні цінності, символи та закономірності функціонування. Автор подає прецизійну характеристику турбулентності західної культури в XX столітті. Культуролог зазначає, що жодна політична ідеологія

не здатна повною мірою сприяти прогресивному розвитку людства. На думку П. Сорокіна, різні політично-культурні системи можуть бути ефективними лише в певний темпорально-історичний період у межах відповідних процесів. Соціолог використовує поняття «інтегрального соціокультурного устрою» задля характеристики інтеграційних світових процесів. Він вважає, що в перспективі відбуватиметься створення суспільного ладу, який охоплює та враховує всі досягнення, здійснені в історичній ретроспективі. Завдання такого устрою, зважаючи на ідею забезпечення людської індивідуальності, постає в синтезі надбань таких вимірів соціальної реальності: політичного; культурного; економічного; ідеологічного; технічного (технологічного).

Американський культуролог П. Сорокін зазначає, що з XVI століття відбувається превалювання світсько-утилітарної моделі культури [3]. Задоволення матеріальних потреб постає центральним елементом життєдіяльності. Наслідок цього — дистанціювання від духовних цінностей та надчуттєвості на користь інертному гедонізму. У XX столітті спостерігається релятивізація культурно-ціннісного виміру. Вона може призвести до точки біфуркації будь-якого суспільства. У перспективі це призводить до створення нових цінностей або занепаду. Вчений зазначає, що криза західної культури пов'язана із занепадом чуттєвості. Це веде до зміни актуалізації транзитного періоду в історії культури та продукуванню нового аксіологічного виміру. Занепад одного з елементів культури не призводить до її загибелі, оскільки інші форми компенсують її нестачу [3].

Вищеописані теоретичні концепції та дослідження Х. Ортегі-і-Гассета, О. Шпенглера, П. Сорокіна являють собі лише декілька з можливих позицій або дискурсів стосовно характеристики культурно-цивілізаційної динаміки XX століття. Усі вказані дослідники скептично ставляться до традиції позитивізму (раціоналізму) та лінійного висхідного (прогресивного) розвитку культур. Вони вважають, що культурна еволюція передбачає різноманітні траєкторії або динаміку. Дослідники делегітимують ідею щодо істинності і об'єктивності наукового знання. До основних продуктивних компонентів у рефлексіях вищевказаних інтелектуалів можна зарахувати такі: окреслення основних соціокультурних проблем у XX столітті (дегуманізація, механізація, масовість, індустрія-

лізація, секуляризм); вироблення словника та дискурсу для характеристики цивілізаційно-культурної еволюції; репрезентація історичної нелінійності та проблем позитивізму; демонстрація важливості та природності внутрішньо-змістовної трансформації культурного виміру.

Отже, у межах цього дослідження було розкрито, що в рефлексіях Х. Ортеги-і-Гассета конституюється занепад культури через виникнення масової свідомості та поведінки у XX столітті. Продемонстровано, що наслідком індустріального розвитку та конституюванням егалітарної культури постає криза мистецтва та соціокультурного виміру на засадах антигуманізму. З'ясовано, що в теорії О. Шпенглера кожна культура, незалежно від особливостей її виникнення, є унікальною. Встановлено, що історична динаміка культури відбувається на основі біологічного циклу. Останній передбачає народження, розвиток та старіння (занепад) культури. Проілюстровано занепад фаустівської культури на користь механізованої цивілізації.

У межах здійсненої наукової розвідки визначено, що в концепції П. Сорокіна наявна ідея продуктивності ідеологічного синтезу різних культур задля запобігання кризи або розщеплення культури. Простежено, що сучасний етап культури транзитний, оскільки відбувається перехід від одного типу культури до іншого. Тому американський соціолог вважає, що сучасна культурна модифікація здійснює утвердження нового культурного ладу. Узагальнено, що поточний культурно-цивілізаційний стан можна осмислювати з різних науково-дослідницьких оптик, зокрема: старіння; присмерк; транзит; занепад. Обґрунтовано, що всі аналізовані теорії розкривають невід'ємність точки біфуркації культури на різних етапах історичної еволюції.

Література

1. Gasset J. O. y. La deshumanización del arte. Madrid: Editorial Castalia, 2009. 226 p.
2. Gasset J. O. y. La rebelión de las masas. Madrid: Revista de Occidente, 1959.
3. Sorokin P. A. Social and cultural dynamics. London: American Book, 1937.
4. Spengler O. Der Untergang des Abendlandes: Umriss einer Morphologie der Weltgeschichte. München: C.H. Beck, 1920. 635 p.